

УДК 930.25(560)

М. Г. ПАЛІЄНКО*

АРХІВНА СИСТЕМА ТУРЕЧЧИНИ: СТАНОВЛЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, СУЧАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Висвітлено історію створення державних архівних інституцій в Османській імперії, проаналізовано особливості збирання, упорядкування та організації зберігання документів в Османському архіві, простежено розвиток архівної системи Турецької Республіки упродовж ХХ ст. та визначено особливості її організації на сучасному етапі.

Ключові слова: архіви; Османська імперія; архівна система Турецької Республіки; Генеральна дирекція державних архівів; Османський архів у Стамбулі; Республіканський архів в Анкарі; архів Музею-палацу Топкапи.

Багатогранна та різноманітна архівна спадщина Туреччини являє значний джерельний потенціал для вивчення історії багатьох народів Малої Азії, країн Чорноморського басейну та Середземномор'я. Але передусім вона репрезентує 600-літню історію Османської імперії, її політичну, соціально-економічну та військову організацію, культурний та духовний розвиток. Сучасна архівна система країни відображає кардинальні зміни, які відбулися у структурі та житті турецького суспільства упродовж останнього століття, з часу проголошення у жовтні 1923 р. Турецької Республіки на чолі з її першим президентом Мустафою Кемалем (Ататюрком).

Зацікавлення архівами Туреччини традиційно проявляли і нині продовжують виявляти зарубіжні дослідники. В університетському та академічному просторі різних країн світу широко представлені наукові та освітні центри тюркології й османістики, серед яких слід згадати Центр османістики Лондонського університету (Centre for Ottoman Studies, University of London), Інститут турецьких студій Джорджтаунського університету у Вашингтоні (The Institute of Turkish Studies, Georgetown University), Французький інститут анатолійських студій у Стамбулі (L'Institut français d'études anatoliennes), Шведський дослід-

* Палієнко Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Комплекс приміщень Османського архіву (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) в районі Кагітхане (Kağıthane) у Стамбулі, відкритий у червні 2013 р.

Фото із сайту Генеральної дирекції державних архівів Турецької Республіки.

ницький інститут у Стамбулі (Swedish Research Institute in Istanbul) та ін. На значенні турецьких джерел для вивчення української історії неодноразово наголошували у своїх працях визначні українські вчені-сходознавці Агатангел Кримський та Омелян Пріцак. Цілком слушною та актуальною залишається сьогодні думка відомого українського тюрколога Василя Дубровського, висловлена ним ще у 1920-х рр. на сторінках часопису “Східний світ”, про необхідність використання документів турецьких архівів для висвітлення історичних подій XVII ст.: “через відсутність щодо взаємин України й Туреччини достатніх українських архівалій, через непевність польських й неповноту московських джерел, єдиним шляхом для з’ясування цієї проблеми в історії України другої половини XVII ст. залишається – розробіток державних архівів Туреччини, власне Стамбулу (а потім Угорщини й Румунії)”¹. Однак у радянський період не вдалось реалізувати археографічні проекти з вивчення та публікації тюркомовних джерел через розгром сходознавчих наукових шкіл.

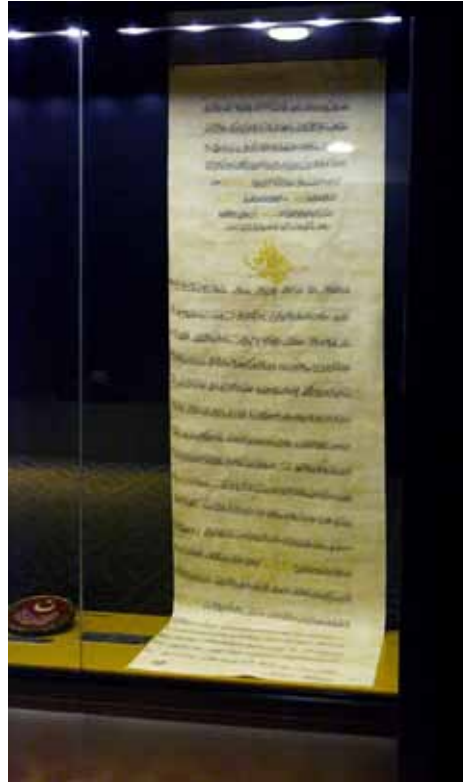
Після тривалої перерви у науковій розробці цього напрямку в українській історіографії у 1966 р. на шпальтах журналу “Архіви України” була опублікована стаття відомого польського орієнталіста, професора Варшавського університету Яна Рейхмана (Jan Reychman), присвячена аналізу формулярів османських урядових документів, їх палеографічним особливостям та значенню турецьких архівів для дослідження про-

Документальна експозиція у приміщенні Османського архіву у Стамбулі. 2014 р.
Фото із сайту Генеральної дирекції державних архівів Турецької Республіки.

блем української історії². У 1992 р. на сторінках першого випуску відродженого “Українського археографічного щорічника” побачила світ ґрунтовна публікація співробітника Українського наукового інституту Гарвардського університету (нині – професора Торонтського університету), д-ра Віктора Остапчука “Проблеми і перспективи розвитку української османістики”³, в якій автор, спираючись на солідну історіографічну та джерельну базу, здійснив аналіз витоків, стану та перспектив розвитку тюркологічних досліджень в Україні, а також коротко охарактеризував склад, мовні та стилістичні особливості джерел з історії Османської імперії в архівах Туреччини. На важливому значенні та джерельному потенціалі османських архівів для вивчення української та всесвітньої історії наголошують у своїх публікаціях і сучасні українські тюркологи О. Галенко та Ф. Туранли (останній, зокрема, здійснив джерелознавчий аналіз цілої низки цінних документів з Османського архіву та архіву Музею Топкапи у Стамбулі у праці “Тюркські джерела до історії України”)⁴.

Однак проблема історії становлення та сучасної організації архівної системи Туреччини не знайшла широкого висвітлення в українській архівознавчій літературі. Українська історіографія цього питання обмежується статтею Н. Христової, присвяченій загальній характеристиці розвитку архівної справи в Туреччині у ХХ ст.⁵, та двома невеликими публікаціями в “Українській архівній енциклопедії”⁶. Останнє актуалізувало доцільність розгляду цього питання із залученням англомов-

Документальна експозиція у приміщенні Османського архіву у Стамбулі. 2014 р.
Фото із сайту Генеральної дирекції державних архівів Турецької Республіки.

них публікацій та інформаційних ресурсів сходознавчих наукових інституцій.

Турецька Республіка, яка успадкувала надзвичайно цінні документи від Османської імперії, на сьогодні володіє однією із найбільших та найцінніших історичних колекцій у світі. Сучасна система державних архівних установ Туреччини – це Генеральна дирекція державних архівів, підпорядкована Прем'єр-міністру країни, Османський та Республіканський архіви, мережа відомчих та місцевих архівів тощо.

Простежуючи витоки становлення архівної системи Туреччини, зазначимо, що заснування перших сховищ державних документів сягає раннього періоду османської історії, коли важливі акти зосереджувалися у перших столицях Османської імперії – Бурсі (*Bursa*) та Едірне (*Edirne*).

На жаль, документи, що зберігалися у Бурсі, були знищені військами Тимура (Тамерлана) під час битви при Ангорі (нині – Анкара) у 1402 р. Після цього місцем зберігання державних архівів став палац султана в Андріанополі. Однак після завоювання турками Константинополя у 1453 р. цінні архіви були переміщені до Замку семи веж – Єдикуле (*Yedikule Zindanları*). Інші архіви були сконцентровані у районі Султаннахмет (*Sultanahmet*) у європейській частині Стамбулу.

На жаль, до сьогодні збереглися лише поодинокі документи до періоду правління Мехмеда II (1444–1446, 1451–1481 рр.); відносно незначна кількість документів залишилася й від кінця XV – початку XVI ст. Натомість значний масив документів зберігся від часу правління Сулеймана I (1520–1566 рр.) і до кінця існування Османської імперії, що пояснюється зміцненням самої імперії, розширенням її адміністративного та управлінського апарату, значним зростанням кількості документів. Саме султан Сулейман I у 1536 р. видав перший наказ (фірман), яким зобов'язав документувати та зберігати всі рішення центральної та місцевої влади. Невдовзі цінні архівні зібрання разом із

скарбницею були переміщені до палацу Топкапи, де вони зберігалися у спеціальному приміщенні (“Дефтерхані” – “будинку реєстрів”), яке знаходилося поряд із залом засідань Дивану (імперська рада султана, що складалася з вищих посадових осіб). Доступ до документів мали головний скарбник і великий візир, за наказом якого здійснювалося їх переміщення та опрацювання.

Слід особливо наголосити на тому, що в Османській імперії набуло поширення надзвичайно прискіпливе, педантичне ставлення до процесу створення документів, їх державного обігу, а згодом і зберігання, чому відповідала розгалужена управлінська система. Щоденно важлива інформація як у столиці, так і на місцях, вносилася до реєстрів та документів. Всі ці записи зберігалися у спеціальних зв'язках, які наприкінці кожного місяця переміщувалися в опечатані та позначені спеціальними ярликами мішки (торбинки). Наприкінці року всі пакунки збиралися до купи та передавалися у вкриті шкірою скрині, на які наносилася інформація про назву установи та рік створення документів. Після цього ділові папери зберігалися під охороною у спеціально побудованих приміщеннях для майбутнього використання. Кожного, хто робив спроби виправити якусь інформацію у документі, чекало суворе покарання. У діловодстві Османської імперії широкого поширення набула практика занесення інформації до книг реєстрів (дефтерів), яка проіснувала до кінця імперії.

Класична османська адміністрація у ранній період складалася із трьох основних інституцій: Імперської ради – Дивану (Divan-ı Hümayun), Скарбниці (Hazine-i Amire) та Імперської реєстратури (Defterhane-i Nakani). В Імперській раді (Дивані) існували три основні підвідділи, які відповідали за підготовку та збереження документів: 1) Beylik Kalemî – установа Імперської ради, що була відповідальна за збереження копій угод з іншими державами, імперських едиктів (ferman), записів рішень Дивану, занесення текстів важливих документів до реєстрів (mühimme) (очолював Beylikçi Efendi); 2) Tahvil Kalemî – установа, що відповідала за документи про призначення посадовців вищого рангу; 3) Rûs-ı Hümayun Kalemî – установа, що відповідала за документи про призначення чиновників нижчого рангу.

Важливим джерелом з історії міжнародних відносин Османської імперії є “Mühimme Defterleri” (“Реєстри важливих справ”), які являють собою зошити, що містять відпуски наказів Дивану (вищого після султана органу влади Османської імперії у XV–XVIII ст.) намісникам та васалам Порти, а також відпуски послань султана васальним та закордонним правителям. В Османському архіві зберігається 419 томів “Реєстрів важливих справ”, які охоплюють період з 1553 до 1915 р.⁷

Найважливішим діловодним підрозділом у структурі Міністерства закордонних справ (Re'is'ul-küttab) був Amedi Kalemî (Amedi-i Divan-ı

Читальна зала архівного комплексу у Стамбулі. 2014 р.
Фото із сайту Генеральної дирекції державних архівів Турецької Республіки.

Hümayun). Тут виготовлялися копії всіх важливих документів, що стосувалися міжнародних справ. Установа була також відповідальною за фіксацію та збереження доповідей великого візира, адресованих султану, імперських декретів (hatt-ı Hümayun) та меморандумів (tezkere), які великий візир одержував від султана. Отже, тут зберігалися офіційні заяви, доповідні записки великого візира, адресовані султану, листи візира до глав іноземних держав, копії протоколів, міжнародних угод, листи посланникам. Начальник підрозділу (amedci) посідав високу позицію у раді і супроводжував вищих сановників на зустрічі із посланниками інших країн, записуючи всі дискусії та рішення⁸.

З посиленням ролі великого візира у середині XVIII ст. відбулося переміщення центру політичної влади імперії з палацу Топкапи до резиденції візира (Bab-ı Âli), в якій у 1785 р. було виділено спеціальне приміщення й для архіву.

Кардинальні зміни в управлінні Османською імперією відбулися внаслідок реформ Танзимату (з араб. “впорядкування”), які розпочалися зі сходження на престол султана Абдул-Меджида I (Abdülmeçit) у листопаді 1839 р. Внаслідок реорганізації державних інституцій та модернізації системи державного управління значно збільшилася кількість документів, що у свою чергу поставило на порядок денний питання про реформування архівної галузі. Важливі кроки на шляху до створення архівної установи у сучасному розумінні її функцій були здійснені у середині XIX ст. відомим османським державним діячем і дипломатом,

великим візиром Мустафою Решид-пашею (Mustafa Reşid Pasha; 1800–1858). Ще під час свого перебування посланником у Франції та Англії він був вражений ставленням влади до проблеми збереження державних документів у тогочасній Європі. Після повернення на батьківщину та обіймання посади великого візира Мустафа Решид-паша підготував наказ, затверджений султаном Абдул-Меджидом 19 листопада 1846 р., про заснування державного архіву для зберігання документів центральних установ Османської імперії та будівництво для нього спеціального приміщення. Спорудження архівного приміщення було завершено у 1849 р. під наглядом італійських архітекторів шведського походження, братів Жаспара та Джузеппе Фосатті (Gaspare, Guiseppe Fosatti) – відомих своїми численними спорудами у Стамбулі, а також проведенням значних реставраційних робіт у Ая-Софії. Так виник найважливіший архів держави – *Хазіне-і Еврак (Hazine-i Evrak)*, назва якого літературно перекладається як “Скарбниця документів”. Першим директором архіву (у ранзі міністра) став колишній особистий писар візира Мухсін Ефенді (Muhsin Efendi)⁹. Таким чином, після відкриття будівлі у 1853 р. уперше в історії Османської імперії державні документи знаходились у спеціально пристосованому для цього приміщенні.

У цей час видаються перші інструкції, які регламентують архівну сферу, організацію зберігання, систематизацію та класифікацію документів. Зокрема, приймається рішення про переміщення всіх документів державного значення на зберігання до Хазіне-і Еврак, натомість ділові папери місцевого значення та з другорядних питань продовжували надходити до старих сховищ, у тому числі до відомчих архівів. У середині архіву документи поділялися на великі групи за фондоутворювачами (відомствами, які їх створили) та систематизувалися за тематикою і хронологією. З метою оптимізації роботи з важливими державними документами та пришвидшення їхнього пошуку в архіві була запроваджена підготовка спеціальних каталогів і покажчиків.

У 1892 р., у період великого візира Ахмеда Джевад-паші (Ahmed Cevat Paşa), розпочалася робота із класифікації документів в архіві Османської імперії та в інших державних установах. Перші документи, які були упорядковані за встановленими зразками, стосувалися Єгипту та Болгарії. Проголошення конституційної монархії у 1908 р. пришвидшило організацію нових архівів в імперії. Глава Османського історичного комітету Абдуррахман Шереф Бей (Abdurrahman Şeref Bey) був призначений директором ради, що відповідала за упорядкування документів у палаці Топкапи та Султанахметі. Проте рада змушена була припинити свою роботу з початком Першої світової війни, коли було вирішено евакуювати частину цінних документів.

Після падіння Османської імперії та проголошення Турецької Республіки у 1923 р. було створено *Департамент архівів (Mahzen-i Evrak)*

Читальний зал бібліотеки «Сулейманіє»
(Süleymaniye Kütüphanesi) у Стамбулі.
Фото із сайту бібліотеки.

Mümeuuziği) у структурі секретаріату Прем'єр-міністра (Başvekalet Kalem-i Mahsus Müdüriyeti), який очолив Махмуд Недім (Mahmud Nedim) – останній керівник Скарбницею документів¹⁰. У наступні роки було проведено кілька реорганізацій архівної системи, зокрема, у 1933 р. Управління документами в Анкарі (Evrak Müdürlüğü) та Скарбницю документів у Стамбулі (Hazine-i Evrak Müdür Muavinliği) було об'єднано в одну інституцію під спільною назвою Управління документацією та сховище документів при кабінеті Прем'єр-міністра (Başvekalet Evrak ve Hazine-i Evrak Müdürlüğü) (закон № 2187 від 20 травня 1933 р.). У 1943 р. воно було перейменовано у Дирекцію державних архівів, підпорядковану Прем'єр-міністру.

Наступні зміни в архівній системі відбулися внаслідок прийняття низки законодавчих актів, найзначнішим з яких був закон № 3056 від 19 жовтня 1984 р., згідно з яким вся відповідальність за збереження та використання державних архівів та національної архівної спадщини Туреччини була покладена на Прем'єр-міністра та створену при ньому Генеральну дирекцію державних архівів (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü)¹¹. Основними структурними підрозділами Генеральної дирекції стали Дирекція Республіканського архіву та Дирекція документації в Анкарі, Дирекція Османського архіву при Прем'єр-міністрі Турецької Республіки у Стамбулі.

Відповідно до 11-ї статті закону 1984 р., на Генеральну дирекцію державних архівів були покладені такі функції:

1) розробляти засадничі принципи турецької національної архівної політики та контролювати процес їх реалізації;

2) збирати, оцінювати та зберігати документну інформацію про життя держави та нації;

3) здійснювати пошук та збирання, а в разі необхідності, придбання архівних матеріалів у різних громадських організацій та приватних осіб, організувати реставрацію документів; класифікувати, по змозі перекладати та публікувати документи;

4) стежити за розвитком та досягненнями у сфері національних та міжнародних архівних технологій та суміжних галузей знань, перекладати та публікувати нові роботи, надавати важливі та цінні архівні матеріали турецькій та світовій науковій громадськості;

5) формувати колекції архівних матеріалів, що мають важливу історичну та культурну цінність, і, в разі потреби, створювати музеї в архівах та організувати виставки;

6) вживати заходи задля попередження нищення архівних матеріалів та організувати архівні реставраційні лабораторії;

7) виготовляти копії архівних документів з метою забезпечення їх схоронності та зменшення кількості копій на паперових носіях шляхом використання мікрофільмування, фотокопіювання та інших сучасних технологій;

8) устанавлювати принципи використання державних архівів, доступу до них, надання дозволу на проведення наукових досліджень в архівах;

9) організувати упорядкування, класифікацію та зберігання всіх видів архівних документів з метою надання їх для подальшого використання;

10) здійснювати контроль за упорядкуванням, збереженням та процедурою знищення документів у державних установах та організаціях¹².

Отже, головним архівом країни та справжньою скарбницею історичних реліквій нині є **Османський архів при кабінеті Прем'єр-міністра Туреччини** (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), в якому зберігається основний масив документів з історії Османської держави (1299–1923 рр.). Як вже відзначалось, переважна більшість документів архіву охоплює період другої половини XVI – першої чверті XX ст.

Сьогодні Османський архів зберігає безцінні документальні ресурси не тільки з історії Туреччини, але й з історії понад тридцяти незалежних держав, території яких у різні часи входили до складу Османської імперії. Ці держави географічно розташовані на Балканах, Близькому Сході, у Середземномор'ї, на Кавказі та у Північній Африці (серед країн, історія яких тим чи іншим чином відображена у документах архі-

ву, слід назвати Мороко, Туніс, Алжир, Лівію, Єгипет, Судан, Ємен, Саудівську Аравію, Катар, Кувейт, Йордан, Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Ірак, Сирію, Палестину, Ізраїль, Ліван, Боснію і Герцеговину, Хорватію, Болгарію, Косово, Румунію, Молдову, Македонію, Грецію, Албанію Грузію, Вірменію, Кіпр та ін.)¹³. Цілісне вивчення історії цих країн неможливе без звернення до документів архіву, що стосуються питань поділу спільної спадщини, врегулювання кордонів, надання титулів і привілеїв (зокрема вивчення договорів, судових та військових документів, офіційного листування тощо). Опрацювання документів Османського архіву може пролити додаткове світло на витоки багатьох сучасних політичних та національних проблем, військових конфліктів у регіонах Близького Сходу, Кавказу тощо (зокрема, щодо розгортання військово-політичних конфліктів у Боснії на Балканах, Вірменії та Азербайджані на Кавказі, Палестині та Кувейті на Близькому Сході). Офіційною мовою архіву є османська турецька. Зберігання документів в архіві організовано за походженням. Майже всі вони є рукописними.

Фонди Османського архіву в основному складаються з офіційної документації періоду Османської імперії і відображають діяльність органів центрального та місцевого управління. Найцінніші документи, що відклалися в Османському архіві, походять з канцелярії Імперської ради (Dıvan-ı Hümayun), міністерства фінансів (Bab-ı Defteri), палацу великого візира (Bab-ı Ali). В архіві зберігається понад 150 млн. документів, і лише близько чверті з них на сьогодні є описаними та введені до електронних баз даних. Крім ділових паперів, написаних османською турецькою мовою, тут представлені документи арабською, персидською, грецькою, вірменською, російською мовами, а також ціла низка франкомовних, оскільки французька була офіційною мовою міжнародної дипломатії в останній період існування Османської імперії. Окрім писемних документів, в архіві зберігаються цінні колекції карт і фотографій. Отже, Османський архів має розмаїття документів, серед яких кадастрові огляди, переписи населення, податкові реєстри, записи, що стосуються палацового життя, війська, релігії, освіти тощо.

Як зазначалося вище, ще на початку ХХ ст. турецькі вчені здійснили перші кроки на шляху класифікації та каталогізації різноманітних архівних колекцій. Ці ранні спроби призвели до появи цілої низки упорядкованих та описаних колекцій (фондів) – “*tasnif*” (*tasnif*). Документи архіву загалом були поділені на “*defter*” (*defter*) – реєстри важливих справ, фінансові документи, та “*evrak*” (*evrak*) – цінні папери, документи, які зберігаються окремо або у великих файлах. Реєстри, яких в архіві нараховується близько 300 тисяч, містять фінансові звіти, огляди земель з метою оподаткування, копії вихідних документів та іншої кореспонденції. Документи (“*evrak*”), яких зберігається в архіві близько 150 млн., являють собою оригінальні примірники імперських

законів, різноманітні адміністративні записи та розпорядження, а також окремі приклади бюрократичної документації нижчого рівня.

Однак, у перші роки становлення Турецької Республіки проблемам зберігання та упорядкування документів османського періоду не приділялося належної уваги, що завдало їм суттєвої шкоди – навіть траплялися випадки, коли документи “старого режиму” розглядалися як макулатура і відправлялися для переробки на паперові фабрики (так, у літературі наводяться факти продажу кількох вагонів з документами болгарській паперовій фабриці)¹⁴. Після запровадження в Туреччині латинського алфавіту (1928 р.) ситуація з опрацюванням давніх документів стала ще складнішою.

І все ж таки розуміння важливості документів для відтворення історичного минулого країни змусило державних діячів переглянути ставлення до архівної спадщини. У 1931 р. з ініціативи Мустафи Кемалю Ататюрка було засноване *Турецьке історичне товариство* (Türk Tarih Kurumu, ТТК); у 1930-х рр. була продовжена робота з упорядкування давніх колекцій. В основу класифікації документів була покладена схема відомого угорського історика і тюрколога, визначного спеціаліста у галузі турецької палеографії і дипломатики *Лайоша Фекете* (Fekete, Lajos; 1891–1969)¹⁵. З огляду на визначний внесок Л. Фекете не тільки у тюркологію, але й у систематизацію та вивчення турецьких архівів, вважаємо за необхідне докладніше зупинитися на постаті цього вченого, якого провідні тюркологи світу визнають “батьком турецьких архівних студій та палеографії”¹⁶. За своєю першою освітою він був викладачем історії та латини, але, опинившись під час Першої світової війни у таборі військовополонених у Красноярську, він за допомогою свого друга-полоненого за кілька років ґрунтовно опанував турецьку мову. Після звільнення у 1921 р. Л. Фекете продовжив вивчення турецької філології у Будапешті, Відні та Берліні. Крім того, він опанував арабську та персидську мови і став знаним спеціалістом у галузі османсько-персидської палеографії та дипломатики. У 1923–1948 рр. Л. Фекете працював в Угорському національному архіві, а з 1948 р. викладав у Будапештському університеті (з 1952 р. – професор відділення турецької філології). Л. Фекете був одним з найповажніших спеціалістів у галузі османістики, палеографії та дипломатики, автором низки цінних праць у цій галузі, користувався незаперечним авторитетом у міжнародній науковій спільноті і за свій внесок у тюркологію був обраний членом Угорської та Польської академій наук¹⁷.

Повертаючись до діяльності Османського архіву, зазначимо, що упродовж другої половини ХХ ст. його співробітники значно розширили та поглибили роботу з упорядкування та класифікації документів відповідно до принципу походження, враховуючи історію та діяльність фондоутворювачів. Крім того, документи було поділено відповідно до

їх типології на імперські ордери (*hatt-ı hümayun*), декрети (*irade*), документи благодійних фундацій (*vakıf*) тощо¹⁸. Сьогодні робота над каталогізацією цього величезного зібрання продовжується.

Слід відзначити, що упродовж останніх двох десятиліть значно покращились умови доступу дослідників до турецьких архівів. Якщо упродовж ХХ ст. більшість зарубіжних дослідників жалілися на несприятливі умови праці, обмеження у доступі до окремих категорій документів, складнощі у виготовленні фотокопій та загалом на нерозвиненість науково-довідкового апарату архівів¹⁹, то нині відбулися суттєві зміни у державній політиці щодо архівів. Сьогодні Османський архів відкритий для дослідників з усього світу, близько 32 млн. його документів знаходяться у повному доступі (з них – 20 млн. реєстрів та 12 млн. окремих одиниць зберігання)²⁰. Згідно з сучасним турецьким законодавством, архівні документи стають доступними для використання після закінчення 30-літнього терміну від дати їх надходження до архіву, упорядкування та каталогізації²¹.

Однак повноцінне використання документів Османського архіву вимагає від дослідників не тільки знання політичної та соціально-економічної історії відповідного періоду, володіння османською турецькою мовою, але й вміння застосовувати методикку джерелознавчого дослідження текстів, здійснювати їх палеографічний, текстологічний та дипломатичний аналіз. Документальні формуляри османського періоду поєднали у собі традиції перських та візантійських документів і виробили на цій основі своєрідну форму та усталений діловий стиль²². Значну складність для дослідників становить мова текстів (османська із вживанням численних арабських та перських слів, які набули специфічного значення), а також типи письма – “дивані” (вживався у документах переважно високих посадових осіб), “рика” (у документах урядовців нижчого рангу), “сіякат” (складне письмо, яке застосовувалося у фінансових документах)²³.

Каталоги архіву організовані відповідно до назви колекції (*fon*) або її підрозділу (*alt fon*). Кожен каталог містить короткий опис документа із датою (за її наявності). Пошукові бази даних існують на книги/реєстри записів (*defter*), коробки/томи (*dosya*), окремі документи (*gömlek*). Додатково в електронних каталогах можна здійснювати пошук за ключовими словами. Проте не слід забувати, що лише відносно невелика кількість документної інформації на сьогодні введена до електронних баз даних, тому основну увагу все ж таки слід звертати на опрацювання опублікованих каталогів та перегляд документів.

У червні 2013 р. Османський архів отримав нове сучасне приміщення в районі Кагітхане (Kağıthane) у Стамбулі, яке було урочисто відкрито за участю прем'єр-міністра Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана. Нині архівне містечко, котре займає територію у 5700

кв. м, складається з 13 підрозділів, куди входять адміністративна будівля, читальна зала для дослідників, розрахована на 350 осіб, дослідницький інститут, бібліотека, музей та підрозділи для інформаційних потреб, реставрації, соціальних служб. Тут також розташовані конгрес-центр на 800 осіб, 200 кімнат для наукового персоналу, 120 сховищ, три великих багатофункціональних зали для проведення зустрічей та п'ять кімнат для семінарів. Планується, що в архівному комплексі працюватиме 1000 співробітників. Всі сховища та приміщення для роботи з документами обладнані системами кондиціонування та засобами протипожежної безпеки.

Від початку ХХІ ст. в архіві проводиться робота зі створення електронних каталогів та баз даних, оцифрування давніх документів, після чого користувачам видаються їх електронні копії. Нині в архіві дослідники можуть працювати у комп'ютерній читальній залі (*araştırma odası*) або у залі для перегляду оригінальних документів (*inceleme odası*). У комп'ютерній залі встановлено близько 75 комп'ютерів, з яких дослідник може здійснювати пошук даних в електронній мережі архіву. Крім електронних каталогів, читальна зала містить понад 1100 томів друкованих архівних каталогів. Досліднику надається можливість працювати з оригіналами документів, якщо з них не виготовлені цифрові або фотокопії і якщо документи не перебувають на реставрації²⁴.

Як і в архівах інших країн, дослідники мають можливість працювати в Османському архіві після отримання читацького квитка, який видається після надання адміністрації посвідчення особи та заповнення короткої форми, в якій конкретизуються тема дослідження та вказується контактна інформація про дослідника. Всі громадяни Туреччини мають доступ до архівів після пред'явлення національного посвідчення особи. Іноземні дослідники можуть отримати доступ до документів після надання паспорта з чинною візою або дозволу на проживання у країні (*ikamet tezkiresi*). Дослідникам дозволено замовляти лише документи, які стосуються теми досліджень, вказаної під час заповнення читацьких форм. Дослідники можуть одноразово замовити до чотирьох коробок (*dosya*), 25 окремих документів (*gömlek/belge*) або п'ять реєстрів (*defter*). Однак треба враховувати, що тримати оригінальні документи у читальному залі дозволяється лише впродовж одного тижня. Дослідники можуть замовляти виготовлення копій архівному персоналу або власноручно робити їх, користуючись фотокамерою. Копії виготовляються тільки відповідно до замовлень, зроблених особисто дослідником у приміщенні архіву²⁵.

Іншим центральним архівом Туреччини є **Республіканський архів в Анкарі** (*Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı*), що зберігає документи органів влади та управління, різних державних інституцій за період після проголошення Турецької Республіки у 1923 р. Співробітники ар-

хіву проводять постійну роботу з державними установами щодо відбору та передачі на постійне зберігання документів, здійснюють упорядкування, класифікацію та систематизацію документів у межах архіву, піклуються про реставрацію та забезпечення збереженості матеріалів, створюють умови для їхнього використання у державних, культурних та наукових цілях. Вони також контролюють процес зберігання, проведення експертизи цінності та відбору документів для знищення в архівах державних установ та організацій. Архів був заснований у 1976 р. і підпорядковується Генеральній дирекції державних архівів²⁶.

В одному архівному комплексі з Республіканським архівом в Анкарі розташована й *Дирекція документації* (Dokümantasyon Daire Başkanlığı), основним завданням якої є забезпечення урядових структур необхідною для їх діяльності документною інформацією. Дирекція документації займається збиранням та аналітичним опрацюванням інформації, розробкою і запровадженням сучасних методів і технік адміністративного документообігу у державі. Ця установа здійснює ідентифікацію та збирання каталогів, бібліографій, переліків публікацій, енциклопедій, словників, інших довідкових матеріалів; досліджує законодавчі акти, інформаційні видання, навчальну та наукову літературу, статистичні публікації з метою збирання та узагальнення відомостей про діяльність інституцій та організацій; збирає та надає державній адміністрації доступ до важливої неопублікованої інформації. Загалом дирекція працює у тісній співпраці з архівами, бібліотеками, центрами документації, науковими підрозділами університетів, різних установ та організацій задля якнайповнішого забезпечення потреб державної адміністрації та дослідників.

Важливі матеріали з історії Османської імперії представлені також у фондах *архіву Музею-палацу Топкапи* (Topkapı Sarayı Müzesi)²⁷. Палац Топкапи був побудований у 1478 р. за наказом султана Мехмета II Завойовника і від того часу впродовж майже чотирьохсот років залишався офіційною резиденцією султанів. У 1924 р. за рішенням Мустафи Кемалю Ататюрка палац був перетворений на музей, нині він підпорядковується Міністерству культури та туризму Турецької Республіки.

Палацовий архів зберігає цінні документи, що стосуються династичної історії правителів Османської імперії. На початку існування династії найважливіші архіви постійно переміщувалися разом із правителем. Із заснуванням палацу документи почали зберігатися в ньому разом із державною скарбницею (Hazine-i 'Amire). Однак, значна частина документів була вивезена з палацу впродовж XVIII–XIX ст. Архів палацу розглядали як династичний архів (велика кількість документів стосується членів родини правлячої династії, а також палацових чиновників).

Архів складається з двох основних частин: понад 10700 реєстрів (*defter*; шифр починається з літери "D") та близько 153 тисяч окремих

документів (*evrak*; шифр починається з літери “E”), що вміщують різномірні матеріали – від мистецьки оформлених листів іноземних правителів до невеличких папірців, укладених палацовими службовцями нижчого рангу²⁸. За кількістю і значенням документів – це друге після Османського архіву зібрання історичних документів держави. У 1937 р. музей запросив уже згаданого вище відомого угорського історика та архівіста Лайоша Фекете оглянути архівне зібрання та розробити рекомендації щодо його класифікації. Відповідно до рекомендацій Л. Фекете музейні співробітники підготували двотомний путівник архівною колекцією, упорядкований за предметною ознакою (у більшості випадків за іменем фондоутворювача чи адресата; на жаль, він був доведений лише до літери “H”). Упродовж 1949–1951 рр. за цим принципом було описано решту зібрання реєстрів, що знайшло узагальнення у п’ятитомному рукописному путівнику. У 1957 р. було розпочато складання подокументного карткового каталогу. На сьогодні співробітники архіву на чолі з директором (Sevgi Ağca) вже підготували та видали чотири томи (із запланованих 15-ти) путівника документами архіву²⁹.

Як династичне зібрання, архів надає дослідникам найкращі можливості для вивчення історії правлячої династії, а також функціонування палацової та центральної державної адміністрації. У ньому представлені різноманітні документи, у т. ч. едикти (*ferman*), жалувані грамоти (*berat*), донесення (*ariza*) та петиції (*arzuhal*)³⁰. Більшість реєстрів вміщує фінансові записи, зокрема, реєстри жалування палацовим службовцям, описи державної скарбниці та ін. Документи архіву Музею палацу Топкапи становлять значну джерельну цінність для дослідників, які вивчають історію Османської імперії та міжнародних відносин, у т. ч., стосунки з Кримським ханством, османську політику у Причорномор’ї³¹.

Колекція палацової бібліотеки містить близько 13400 рукописів, переважна більшість яких укладена арабською мовою (бл. 8500 од.), а також турецькою (бл. 3000) та персидською (бл. 900). Крім того, у колекції представлені рукописи грецькою, латинською, вірменською та сирійською мовами. Книжкове зібрання охоплює широке коло питань з релігії, історії та культури Османської імперії та мусульманського світу в цілому. Особливу цінність колекція являє для істориків мистецтва, оскільки більшість із книг та манускриптів оздоблена високохудожніми ілюстраціями. Після закінчення реставраційних робіт, які проводились упродовж 2006–2013 рр., бібліотека палацу Топкапи у серпні 2013 р. знов відкрила свої двері для відвідувачів. Загалом у бібліотеці створені комфортні умови для дослідників, але слід зважати на те, що палац Топкапи – це величезний музейний комплекс, який відвідується тисячами туристів. Тому відразу ж біля входу до музею охоронцям слід пред’явити видану для роботи у бібліотеці перепустку (*ziyaretçi kartı*), щоб мати можливість безперешкодно потрапити до читальної зали³².

Цінною колекцією рукописних книг і документів володіє також *Національна бібліотека Туреччини* (*Millî Kütüphane*) в Анкарі, яка була заснована у квітні 1946 р.³³ Нині у її фондах зберігається понад 3 млн. книг, періодичних видань та інших матеріалів (у т. ч. близько 27 тисяч манускриптів). Крім того у Національній бібліотеці зберігаються колекції музичних інструментів, плакатів та афіш, які є цінним джерелом з історії музичного, театрального та кіномистецтва. Важливим є зібрання малюнків та картин турецьких авторів (бл. 500 одиниць). Картографічна колекція охоплює період 1890–1960 рр., включаючи важливі плани періоду війни за незалежність (загалом понад 4500 од.). У бібліотечному зібранні представлені також гравюри з рідкісними видами Стамбула та інших турецьких міст за 1450–1800 рр., поштові марки від 1933 р., грошові знаки від 1950 р. Аудіоколекція вміщує 1100 аудіокниг, які поступово переводяться у цифровий формат.

У 1983 р. Національна бібліотека переїхала у нове багатофункціональне приміщення з виставковим залом, технологічно обладнаними кімнатами для наукових співробітників та дослідників, архівом мікрофільмів. Тут розміщений також Документальний центр Ататюрка, який володіє значною колекцією друкованих та аудіовізуальних матеріалів періоду війни за незалежність та заснування Турецької Республіки (загалом понад 15 тисяч од. зб., у т. ч. книг, журналів, листівок, фотографій, поштових марок, фільмів, аудіозаписів тощо).

Характеризуючи рукописні зібрання Туреччини³⁴, не можна не згадати й про *Бібліотеку «Сулейманіє»* (*Süleymaniye Kütüphanesi*), в якій зібрано понад 70 тисяч східних манускриптів за VIII–XIX ст. (більшість із яких належить до XVII – початку XIX ст.). Бібліотека розташована на території однойменного історичного комплексу в Стамбулі, поряд із мечеттю, побудованою за наказом султана Сулеймана I у 1550–1557 рр.

Хоча бібліотечні колекції формувалися на території мечеті від дня її заснування, як самостійна установа вона почала функціонувати у 1918 р. Від того часу вона значно розширила свої фонди за рахунок передачі матеріалів з різних мечетей та релігійних навчальних закладів (медресе) Стамбула. Упродовж 2002–2011 р. було оцифроване все рукописне зібрання Сулейманіє, яке нині доступне для дослідників з бібліотечних комп'ютерів. Загалом користувачі відзначають надзвичайно сприятливі умови для праці у бібліотеці³⁵.

В останній період спостерігається суттєве посилення уваги з боку органів державної влади Туреччини до потреб архівної галузі – будуються нові архівні приміщення з високотехнічним обладнанням, створюються електронні каталоги, документи переводяться у цифровий формат, розширюються можливості використання архівних документів турецькими та зарубіжними дослідниками. Генеральна дирекція державних архівів є членом Міжнародної ради архівів, вона також має уго-

ди про співпрацю з архівними службами двадцяти п'яти країн світу (зокрема, протокол про співробітництво між архівними службами України та Турецької Республіки було підписано у березні 2000 р.), здійснює обмін інформацією та копіями документів тощо.

Наприкінці ХХ ст. розпочалась фахова підготовка архівістів у турецьких університетах. Перше наукове архівознавче відділення було засноване у Туреччині в 1987 р. в Університеті Мармара (Marmara University) у Стамбулі. Згодом архівознавчі департаменти були засновані у Стамбульському університеті, Університеті Анкари та Університеті Гасетеп (Hacettepe University). З 2002 р. підготовка спеціалістів у галузі бібліотекознавства, архівознавства та документознавства здійснюється в університетах на відділеннях “Інформатизації та управління документами” (сьогодні згадані вище навчальні заклади, а також Університет Ататюрка в Ерзурумі пропонують бакалаврські, магістерські та докторські програми)³⁶.

У 1998 р. було засновано *Турецьке товариство архівістів (Türk Arşivciler Derneği)*, яке нараховує близько 250 членів, головним чином співробітників архівів та викладачів університетів³⁷. Метою товариства є популяризація історико-культурної спадщини Туреччини, реалізація наукових проєктів, пов'язаних з використанням архівних документів з османської історії як у країні, так і за кордоном. Товариство організує для охочих курси, на яких навчають читанню різних видів арабської графіки, яка використовувалась в документах османського періоду (рика, дивані, сіякат). Товариство видає двічі на рік *науковий журнал «Arşiv Dünyası»* (“Світ архівів”), у якому публікуються статті з історії архівів, а також архівні документи.

1 березня 2002 р. вступили в силу нові правила, які регулюють користування архівними документами та доступ до них турецьких та іноземних громадян. Уряд Туреччини, затверджуючи нові правила, переслідував мету наблизити їх до загальноєвропейських стандартів, розширити можливості дослідників та спростити умови отримання дозволу на роботу з архівними документами задля створення якнайкращих умов для істориків та інших дослідників, які прагнуть проводити наукові пошуки в турецьких державних архівах³⁸.

Архівні зібрання Турецької Республіки являють важливе культурне надбання людства і становлять значний інтерес для дослідників з багатьох країн, у тому числі й українських науковців. Підвищення статусу архівів, яке спостерігається у Туреччині впродовж останніх десятиліть, свідчить про увагу держави до проблем збереження та використання національної історичної спадщини. На сучасному етапі проводиться значна робота із модернізації та інформатизації архівів, створення електронних каталогів та пошукових баз даних на архівні документи. Все це, безумовно, сприятиме глибшому пізнанню та збереженню турець-

кої культури, вивченню спадщини Османської імперії та її міжнародного контексту науковцями різних країн.

¹ Дубровський В. Про вивчення взаємин України та Туреччини у другій половині XVII ст. / Віктор Дубровський // Східний світ. – 1928. – № 5. – С. 181–182.

² Рейхман Я. Турецькі архіви і їх значення для дослідження історії України / Ян Рейхман // Архіви України. – 1966. – № 4. – С. 11–16. Див. також: *Reychman Jan. Archiwa tureckie i ich znaczenie dla nauki europejskiej* / Jan Reychman // Archejon. – Warszawa, 1961. – Т. 34. – С. 123–135.

³ Остапчук В. Проблеми і перспективи розвитку української османістики / Віктор Остапчук // Український археографічний щорічник. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 94–112.

⁴ Туранли Ф. Тюркські джерела до історії України / Ферхад Туранли / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2010. – 368 с.

⁵ Христова Н. Організація архівної справи у Туреччині / Наталія Христова // Студії з архівної справи та документознавства. – 1998. – Т. 3. – С. 147–149.

⁶ Див.: Сіробаба М. Архіви Туреччини / М. Сіробаба // Українська архівна енциклопедія. – К., 2008. – С. 102; Маврін О. Архівна україніка в Туреччині / О. Маврін // Там само. – С. 131.

⁷ Мустакимов И. В архивах Турции / И. Мустакимов // Гасырлар авазы – Эхо веков: Научно-документальный журнал. – Казань, 2007. – № 2. – С. 299–306.

⁸ Детальніший огляд османських архівних документів і хронік див. у праці професора Австралійського національного університету Мехді Ілхана: *İlhan Mehdi M. An Overview of the Ottoman Archival Documents and Chronicles (Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Kroniklerinin Genel Bir Değerlendirmesi)* / Mehdi M. İlhan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/940/11699.pdf>.

⁹ *Budak Mustafa. Prime Ministry's Ottoman Archives* / Mustafa Budak // *Encyclopedia of the Ottoman Empire* / ed. by Gábor Ágoston, Bruce Masters. – New York, 2009. – P. 469–471.

¹⁰ *Guide on the General Directorate of State Archives* / Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of State Archives. Publication № 15. – Ankara, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkishculture.org/general/museums/ottoman-archives/general-directorate-of-632.htm>.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Turkish archives may shed light on history of 30 countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hyelog.blogspot.com/2007/09/turkish-archives-may-shed-light-on.html>.

¹⁴ Остапчук В. Проблеми і перспективи розвитку української османістики / В. Остапчук // Український археографічний щорічник. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 101.

¹⁵ Див.: *Fekete Lajos. Über Archivalien und Archivwesen in der Türkei* // *Acta Orientalia Hungarica*. – Budapest, 1953. – Vol. 3, issue 3. – S. 179–205.

¹⁶ *Gábor Ágoston*. The Image of the Ottomans in Hungarian Historiography // *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*. – 2008. – Vol. 61, issue 1–2. – P. 18.

¹⁷ *Encyclopaedia Iranica* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iranicaonline.org/articles/fekete-lajos>.

¹⁸ *İlhan Mehdi M*. An Overview of the Ottoman Archival Documents and Chronicles (*Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Kroniklerinin Genel Bir Değerlendirmesi*) / Mehdi M. İlhan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/940/11699.pdf>.

¹⁹ *Ostapchuk V*. Проблеми і перспективи розвитку української османістики... – С. 102; *Fisher Alan*. Research Access in Turkey / Alan Fisher // *Turkish Studies Association Bulletin*. – 1990. – Vol. 14. – № 2. – P. 139–160.

²⁰ Guide on the General Directorate of State Archives / Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of State Archives. Publication № 15. – Ankara, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkishculture.org/general/museums/ottoman-archives/general-directorate-of-632.htm>.

²¹ Regulation Governing Individual and Institution of Turkish and Foreign Citizenship Wishing to Conduct Research in the State Archives of the Turkish Republic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkishembassy.com/II/O/research.htm>.

²² Про це див. докл.: *Рейхман Я*. Турецькі архіви і їх значення для дослідження історії України / Я. Рейхман // *Архіви України*. – 1966. – № 4. – С. 11.

²³ *Ostapchuk V*. Проблеми і перспективи розвитку української османістики... – С. 100.

²⁴ З електронними каталогами Османського та інших державних архівів Туреччини можна ознайомитися на сайті Генеральної дирекції державних архівів. Див.: *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>.

²⁵ *Markiewicz Christopher*. The Ottoman State Archives / Christopher Markiewicz, Nir Shafir // *HAZINE: A Guide to Researching the Middle East and Beyond*. – 2013 (10 October) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hazine.info/2013/10/10/basbakanlik-arsivi>.

²⁶ Guide on the General Directorate of State Archives / Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of State Archives. Publication № 15. – Ankara, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkishculture.org/general/museums/ottoman-archives/general-directorate-of-632.htm>.

²⁷ *Topkapı Sarayı Müzesi* (Музей палацу Топкапи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.topkapisarayi.gov.tr.

²⁸ *Markiewicz Christopher*. Topkapı Palace Museum: Archive and Library / Christopher Markiewicz // *HAZINE*. – 2013 (10 October) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hazine.info/topkapiarchiveandlibrary>.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ Див. зокрема: *Ostapchuk V*. Five Documents from the Topkapı Palace Archive on the Ottoman Defense of the Black Sea against the Cossacks (1639) / V. Ostapchuk // *Journal of the Turkish Studies*. – 1987. – Vol. 11. – P. 49–104; *Ostapchuk V*. The Publication of Documents on the Crimean Khanate in the Topkapı Sarayı: New Sources for the History of the Black Sea Basin / V. Ostapchuk // *Harvard Ukrainian Studies*. – 1982. – Vol. 6. – P. 500–528; *Сейт-Маметов Ш. Э*. Крымская коллекция источников Дворца-музея Топкапи как объект научно-

го изучения // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Исторические науки”. – 2013. – Т. 26 (65). – № 1. – С. 143–151.

³² *Markiewicz Christopher*. Topkapı Palace Museum: Archive and Library / Christopher Markiewicz // HAZINE. – 2013 (10 October) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hazine.info/topkapiarchiveandlibrary>.

³³ Millî Kütüphane (Национальная библиотека Турецкой Республики) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mkutup.gov.tr>.

³⁴ Детальніше про турецькі бібліотеки та османську бібліотечну традицію див.: *Erünsak Ismail E*. The Ottoman Libraries and the Ottoman Librarian Tradition / Ismail E. Erünsak // The Great Ottoman-Turkish Civilization. – Vol. IV: Culture and Life / editor-in-chief prof. Kemal Çiçek. – Ankara, 2000. – P. 867–885.

³⁵ *Shafir Nir*. Süleymaniye Library / Nir Shafir, Christopher Markiewicz // HAZINE. – 2013 (10 October) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hazine.info/suleymaniye-library>.

³⁶ Archives [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/bpt/arc/enindex.htm>.

³⁷ Сайт Турецкого товариства архівістів (Türk Arşivciler Derneği) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arsivder.org.tr>.

³⁸ Regulation Governing Individual and Institution of Turkish and Foreign Citizenship Wishing to Conduct Research in the State Archives of the Turkish Republic [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.turkishembassy.com/II/O/research.htm>.

Освещено историю создания государственных архивных институций в Османской империи, проанализировано особенности собирания, систематизации и организации хранения документов в Османском архиве, прослежено развитие архивной системы Турецкой Республики в XX в. и определено особенности ее организации на современном этапе.

Ключевые слова: архивы; Османская империя; архивная система Турецкой Республики; Генеральная дирекция государственных архивов; Османский архив в Стамбуле; Республиканский архив в Анкаре; архив Музея-дворца Топкапы.

The article deals with the history of the state archival institutions in the Ottoman Empire, analyzes the peculiarities of collecting, the compilation and organization of storing of documents in the Ottoman archives, traces the development of the archival system of the Republic of Turkey during the 20 century and defines the peculiarities of its organization today.

Key words: the archives; the Ottoman Empire; the archival system of the Republic of Turkey; the General Directorate of State Archives; the Ottoman Archives in Istanbul; the Republican Archives in Ankara; the Archive-Museum of Topkapı Palace.